Ion Giurgea

ETIMOLOGIA ADJECTIVULUI *MARE*. O RECONSIDERARE NECESARĂ

Cum este şi normal dat fiind statutul său în limbă, de termen nemarcat pentru un concept fundamental, adjectivul *mare* a fost discutat din punct de vedere etimologic în numeroase lucrări, astfel încât tot câmpul de posibilităţi pare să fi fost acoperit. Este necesar totuşi să redeschidem acest dosar, nu fiindcă am fi găsit o soluţie nouă, ci întrucât soluţia cea mai potrivită, deşi a fost descoperită încă de Cihac (1870) şi a primit un sprijin hotărâtor acum mai bine de o sută de ani, prin observaţiile comparative ale lui Bartoli (1906), nu şi-a găsit loc în lucrările de istorie a limbii şi în dicţionare (doar LM şi, apoi, Giuglea, *Dacoromania*, II, 827, o mai admit), fiind abandonată în favoarea unor explicaţii mai puţin verosimile.

Etimonul propus de Cihac, pentru care doresc să aduc argumente în acest articol, este lat. *maior*, *maiōrem*. Dintre etimoanele latineşti propuse, acesta este singurul potrivit din punct de vedere semantic (celelalte fiind *mās, mārem* „mascul" şi *mare* „mare (subst.) – întindere de apă"). Singurele probleme pe care le pune sunt de ordin formal, dar, cum voi arăta, dificultăţile ridicate nu sunt insurmontabile. Motivul pentru care *maior, maiorem* nu a fost luat în considerare de autori precum Puşcariu şi Densusianu este faptul că rezultatul aşteptat al lui *-i̯-* intervocalic, înainte de o vocală posterioară accentuată, este *-ĝ-/-j-* (forma din limba literară de astăzi ar fi trebuit să fie **măjoare*, cf. ar. *ağun* < **eiūnus/*aiūnus* = *ieiūnus*, *ajuna* < **eiūnāre/*aiūnāre* = *ieiūnāre*; cf. şi it. *maggiore* < *maiōrem*, *maggio* < *maior*). Într-adevăr, *i̯* pronunţat forte, devenind o spirantă (*y*), a evoluat ca grupurile *dy* şi *gy* (v. Meyer-Lübke, GrRS, I, §510, Philippide, OR, II, §256, Leumann, 1926, §139), întărindu-se într-o africată. Ar trebui deci să presupunem că *-i̯-* din *maior, maiorem* şi-a pierdut geminarea[1], ajungând în cele din urmă să fie sincopat. Acum, oricare ar fi explicaţia acestui fenomen (la care ne vom întoarce mai târziu), el nu mai este o simplă presupunere nefondată din momentul în care avem în vedere dalm. *maur(o)* „mare", pentru care singurul etimon propus este lat. *maior*, *maiōrem*: cum arată Bartoli (1906: I, §155), *maur(o)* presupune o evoluţie *-aio-* > *-ao-*, aşadar aceeaşi dispariţie a lui *-i̯-* intervocalic. Grupul *-au̯-* poate proveni şi din lat. *au* sau *o̯* (< lat. *ō* şi *u*), însă nu din *a* (care a dat *uo/u* în silabă tonică deschisă şi *ua* în silabă tonică închisă). Astfel, Bartoli conchide că secvenţa *-ao-* s-a disimilat în dalmată la *au* şi s-a asimilat în română la *a*. Pentru dalmată, şi o contragere a lui *aō* în *ō* ar fi dat acelaşi rezultat *au*.

[1] *-i̯-* intervocalic latin se pronunţa geminat, fiind provenit din grupuri consonantice (de pildă *maiōr–* < **magyōs-*, pe radicalul *mag-* din *magnus*, *aiō* < **agyō*), v. Leumann (1926: §137–§138). Vechiul *-i̯-* intervocalic indo-european a căzut în latină (cf. *eo* < **eyō, monet* < **moneyet*, N.pl. decl. III *-ēs* < *-**eyes*, ind. prez. conj. I *-ō* < **-āyō*, *-ās* < *-**āyes(i)* etc.).

BDD-A25724 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:04 UTC)

Pentru română, simplificarea lui *-yy-* este atestată pentru grupul *-gy-* precedat de vocală tonică: evoluția la Ø (urmată de transformarea hiatului în diftong ascendent) o avem în *corrigia* > *curea*; evoluția la *-i̯-* apare în *plai*, probabil un împrumut de dată latină din gr. *πλάγιος* „oblic, (s.n. *πλάγιον*, pl. *πλάγια*) parte laterală, flanc" (v. CDDE 1400, REW 6564, CDER)[2] – de remarcat în acest caz aceeaşi evoluție în dalm.: *plui*; cazuri în care *-i̯-* intervocalic pare să se fi păstrat sunt *baier(ă)* < *baiula*, *baiulus* (v. CDDE 127, REW 886, DELR)[3], *caier* < **caiulus* (Densusianu, *Grai şi suflet* 7, 1937, 275; cf. DELR); *mai* „luna mai" (lat. *maius*) nu este un exemplu sigur, deoarece cuvântul poate proveni şi din v.sl. *maj*.[4]

Este de remarcat că în aceste cuvinte *-i̯-* apare după accent. Dar şi pentru *maiorem*, etimonul care ne interesează, se poate admite acest context: forma de nominativ singular *maior* a fost într-adevăr păstrată în diferite limbi romanice (v. REW 5247: tosc. *maggio*, rom. *maggyu* păstrate în toponime, log. *mere* „domn (Herr)", v.fr. *maire* „mai mare", de unde fr. *maire*, mozarab *mair* ca titlu; urme ale flexiunii imparisilabice se păstrează în v.fr. *maire*, *maour*, v.occ. *maire*, *maor*). Este posibil ca, sub influența nominativului *maior*, accentul în *maiorem* să se fi retras pe silaba inițială (**máiore*), ceea ce ar explica mai uşor şi contragerea ulterioară în *-a-*. Se poate presupune şi că absența africatizării lui *-i̯-* intervocalic este posibilă şi înainte de accent, cf. *aiepta* < *ēiectāre* (PEW 42, DA, DELR); de altfel, contraexemplul *ajuna* a primit o altă explicație la Philippide (OR II, 206, §256): o formă cu haplologie **iun-* > **ĝun-* (susținută de o serie de forme romanice) + prefixul *a-*.

Pentru a ajunge la formele română şi dalmată, mai trebuie să presupunem căderea lui *i̯* intervocalic în *ma i̯ore*, urmată de o contragere ce a păstrat elementul labial în dalmată (fie **maor(e)* > *ma u̯r* fie **mo̯r(e)* > *ma u̯r*), dar vocala deschisă în română (**maore* > *mare*). Căderea lui *-i̯-* este aspectul cel mai dificil al acestei ipoteze. Pare a fi un accident explicabil prin marea frecvență a cuvântului, care a putut favoriza reducerea corpului fonetic. Greu de admis dacă am fi avut în vedere doar forma românească, această evoluție nu mai este neverosimilă din momentul în care îi vedem rezultatul şi în limba romanică cea mai apropiată, din punct de vedere geografic, de română, şi anume dalmata[5].

[2] Philippide (OR II, 729-730, §328) consideră că absența africatizării în acest cuvânt, în română şi albaneză, se explică prin faptul că el a pătruns mai târziu, dintr-o formă grecească deja cu spiranta *-y-* pt. v.gr. *-γι-*; dar, cum un împrumut de dată latină (cu aceeaşi evoluție a lui *-gi-* ca şi *-gi̯-* latinesc) trebuie oricum presupus pentru formele din domeniul italoromanic, iberoromanic şi galoromanic (it. *piaggia*, fr. *plage*, cat. *platya*, occ. *playa*, bellunez *piai*), este greu de admis că tocmai în latina din Peninsula Balcanică, aflată în contact permanent cu greaca, cuvântul nu a pătruns decât mult mai târziu.

[3] Philippide (OR II, 206, §256) consideră că verbul *baiulāre* ar fi dezvoltat întâi o formă **baiilāre*, iar pronunția forte a lui *-i̯-* s-ar fi pierdut înainte de *i*, rămânând doar un *-i̯-* în diftong descendent, de unde ar fi rezultat o formă cu hiat *bailāre*; însă CDDE (127) citează în sprijinul unei mai vechi forme **baiur* în română forma din Sălaj *baior* şi împrumutul ucr. *bajur*.

[4] De asemenea, pentru evoluția *pluuia* > *ploaie*, Philippide (OR II, 207, §256) a dat o altă soluție decât intermediarul **plōia* presupus de PEW 1304, CDDE 1415.

[5] În dalmată, *maur* e atestat, în toponime, încă din sec. XV: *Remaur* (cu forma latinizată *Rivus Maior*), *Lizza maura, Maura Cal* (Bartoli 1906: I, §155).

BDD-A25724 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:04 UTC)

Mai există şi alte cazuri în care româna şi dalmata împărtăşesc o evoluţie lexicală specifică, ceea ce întăreşte ideea că rom. *mare* nu poate fi separat de dalm. *maur*: *basalka* (< *basilica*) „biserică", *tuota* (< *tata*) „tată", *vetrun* (< *ueteranus*) „bătrân", *nosko* „ceva" (< *non so que*, cf. rom. *nişte* < *nescio quid*), *sanglo* (< *singulus*) „singur", înlocuindu-l pe *solus*, *scutro* (< *excutere*) „scoate" (în alte limbi romanice păstrat cu alte sensuri, v. REW 2998), *kaiptare* (imperativ şi *kauta*, *kauptote*) „a privi" < *cauitare*, cf. *căuta* – v. Densusianu, HLR I 233 (§204), Bartoli (1906), I § 155 şi II § 402 (care citează şi câteva particularităţi fonetice şi morfologice comune celor două limbi).

Din punct de vedere semantic, folosirea lui *maior* cu sensul „mare" nu este greu de explicat. Trebuie în primul rând observat că limbile romanice, formând comparativul analitic, nu au păstrat decât forme *supletive* de comparativ din latină (*melior, peior*, *maior*, *minor*)[6], ceea ce se datorează tocmai faptului că erau neanalizabile, sensul comparativ aparţinând radicalului (situaţie întâlnită şi în rom. actuală la adjective ca *superior*, *inferior*)[7]. Asemenea forme se puteau folosi pentru a se referi la ceva care se distinge prin proprietatea respectivă de alt obiect (sau alte obiecte) de acelaşi tip, dintr-o serie restrânsă: astfel, *uia* (sau *callis*) *maior* putea desemna pe cel mai mare dintre două drumuri, *lacus maior* pe cel mai mare dintre două lacuri, *campus maior* pe cel mai mare dintre două câmpuri. În toate aceste cazuri *maior* s-ar reda cel mai bine în română prin *cel mare*. Asemenea folosiri sunt atestate încă din latina clasică: *maior Graecia* în loc de *magna Graecia, maior filius tuos* (Terenţiu, *Adelphoe*, 462) „fiul tău cel mare" (adică „mai mare decât ceilalţi fii"), *morbus maior* „epilepsie" („boala cea mare", adică mai gravă decât celelalte), *maior erus* „stăpânul cel bătrân, cel mai mare în vârstă" (comparativ cu fiul său, *minor erus*). În toate aceste cazuri, specificarea termenului de comparaţie nu era necesară deoarece acesta era cunoscut, referentul fiind selectat dintr-o serie de referenţi cunoscuţi. Astfel, *maior* a putut căpăta o folosire absolută, iar după extinderea exprimării analitice a comparativului, nu a mai fost simţit ca un comparativ. De la această folosire determinativă („cel mare"), s-a putut uşor generaliza pentru a desemna proprietatea în genere, înlocuindu-le pe *magnus* sau *grandis*. De altfel, cum arată Bartoli, o evoluţie de acest tip este atestată şi pentru antonimul *minor*, care în sardă a ajuns să însemne „mic" (*minori*).

Celelalte etimoane latineşti propuse pentru *mare* implică evoluţii semantice cu totul neplauzibile:

(i) *mas, maris* „mascul", propus, cu rezerve, de Diez, Gr. II, 61, a fost admis de Puşcariu (PEW 1027), Candrea, Densusianu (CDDE 1048) şi Tiktin (TDRG, II,

[6] În plus, *senior*, *iunior* şi *potior* se mai păstrează cu sensuri speciale. *Iunior* este neregulat în raport cu pozitivul *iuuenis*, iar *senior* s-a separat de pozitivul *senis, senem* etc. care a dispărut; *potior* se separase devreme de pozitivul *potis*, restrâns încă de timpuriu la expresia *potis/pote esse* şi dispărut ca element de sine stătător.

[7] Din punctul de vedere al unei analize sincronice, *maior* trebuie considerat supletiv faţă de *magnus*, deşi e construit pe acelaşi radical indo-european *meǵ-*.

BDD-A25724 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:04 UTC)

cu rezerve), de unde a pătruns în majoritatea lucrărilor lexicografice şi de istorie a limbii (CADE („probabil”), CDER 5091, ILR II 302, DLRM, DDA, DLR („probabil”), DEX), în pofida diferenței de sens şi de categorie gramaticală. Pentru evoluția semantică s-au dat mai multe explicații: PEW şi CDDE consideră că s-a plecat de la faptul că, la multe animale, masculul este mai mare decât femela; însă este greu de admis că mărimea este atât de însemnată între trăsăturile care diferențiază masculul de femelă încât termenul pentru „mascul” să ajungă să fie folosit ca termen nemarcat pentru „mare”; de altfel, nu se citează un caz asemănător de evoluție de la „(animal) mascul” la calitatea „mare”; termenii pentru „mascul” tind să specializeze pentru a desemna masculul unui anumit animal (v. Buck 1949), de ex. lat. *uerrēs* „vier” (cf. sanscr. *vṛṣan-*, gr. *ἄρσην*, avest. *aršan-* „mascul”), leton *vērsis* „bou” (din acelaşi radical), rom. *mascur* „porc (castrat)” (< *masculus*, cf. ar. *mascur* „mascul”), dial. din Trento şi Vicenza *masčo* „vier”, log. *mašu* „berbec”, fr. dial. *marle, māl, mäl, maîle, mahlo* „porc; vier”, fr. dial. *mascle, mātš, mahyo*, *maky*, *mało* „taur”, *máscle* „berbec”, *mal* „gâscan”, *marle* „motan” (toate din lat. *masculus*, v. REW 5392, FEW s.v. *masculus*). De aceea, s-au căutat alte explicații: CDDE 1048 afirmă că „ideea de mărime a fost asociată cu aceea de virilitate”, iar TDRG aduce în discuție sensurile „tapfer, rührig” ale lui *bărbat*[8], dar este de observat că *mas* se referă predominant la animale, şi doar cu acest sens s-a păstrat derivatul său *masculus* în limbile romanice; sunt, ce-i drept, atestate în latină şi folosiri metaforice cu sensul „curajos, viguros”, dar de aici până la sensul „de mari dimensiuni” este încă o distanță de parcurs. Ciorănescu (CDER 5091) propune ca verigă intermediară între „mascul” şi „mare” sensul „adult”; dar nici evoluția „(animal) mascul” > „adult” nici anterioritatea sensului „adult” față de cel „de mari dimensiuni” nu sunt credibile. CDDE sugerează influența alb. *madh* „mare”, iar TDRG, fie pe cea a alb. *madh*, fie pe aceea a lui *magnus*. Desigur, cum *magnus* este chiar termenul înlocuit de *mare*, este improbabil să fi jucat un rol în schimbarea de sens; iar un termen de substrat corespunzător alb. *madh*, care ar fi trebuit probabil să sune *madz-* sau *mağ-* (v. infra), nu este atât de asemănător cu *mas, maris* încât să determine schimbarea sensului acestuia; cum aceeaşi silabă *ma-* se găseşte şi în *magnus*, ar fi fost cel mult de aşteptat ca termenul de substrat să susțină supraviețuirea lui *magnus*. Pe lângă dificultatea de sens, un alt argument împotriva etimonului *mas*, *maris* este faptul că acest termen s-a păstrat în limbile romanice doar sub forma diminutivală *masculus* (v. REW 5392; o intrare *mas* lipseşte din REW) şi, mai mult, româna însăşi îl păstrează pe *masculus* în forma *mascur* „porc (castrat); (ar.) mascul”. Se poate de aici deduce că încă din latina vulgară *masculus* îl înlocuise pe *mas* (cum s-a întâmplat şi cu alte cuvinte, cf. *auris* – *auricula*, *genu* – *genuculum*). Spre deosebire de *mas*, etimonul propus de noi, *maior*, este bine păstrat în limbile romanice – REW 5247 citează it. *maggiore*,

[8] Idee acceptată de P. Boerescu, LR 2/2010, 188, care adaugă şi o posibilă influență a lui *maiores* „cei mari (oamenii în vârstă, în toată firea)”.

BDD-A25724 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:04 UTC)

surselv. *miď ur*, v.fr. *maire*, *maour*, occ. *maire*, *maor*, sp. *mayor*, cat. *major*, ptg. *maor*, *mór*, mozarab *mair*, campid. *mori*. Dacă adăugăm la acestea dalm. *maur* şi rom. *mare*, putem conchide că avem de-a face cu un termen panromanic.

(ii) *mare* (întindere de apă), propus de Spitzer în *Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien* (I: 294), a fost apărat de Bonfante (1957) şi acceptat de Rosetti (ILR: 179). S-a presupus o folosire metaforică a termenului geografic *mare* pentru a desemna o cantitate mare; Bonfante (1957) aduce exemple de folosiri metaforice ale expresiei *o mare de*, din diferite limbi, şi arată că în diferite dialecte italiene atât această expresie, cât şi expresii asemănătoare bazate pe substantive (*mondo* „lume", *massa* „masă", *troppo* dintr-un termen francic cu sensul „turmă") s-au putut gramaticaliza ca termeni cantitativi (ex. abruzzez *nə marə = troppo*, *è nna mara = è molto*, AIS harta 1249, p. 701 – San Donato, în Campania – *nə mwärə də fruttə* „molti frutti"[9], corsican *mor di vrutta* „molti frutti" etc.) pentru ca apoi să ajungă să se acorde ca adjectivele (*massi wolti* „molte volte", Grado *mundi vrutti* „molti frutti"; posibil chiar *mare* în corsicanul *mori wolti* alături de *mor di wolti* „molte volte", *mori rropa* „molta merce"; it. literară *troppi*, *-e* „prea mulți, prea multe"). Dar, trecând peste faptul că gramaticalizarea termenului geografic *mare* pentru a desemna o cantitate mare este totuşi destul de rară, cuvântul românesc *mare* nu este limitat la sensul cantitativ, cum sunt toate formele citate de Bonfante; în cazurile citate de Bonfante întâlnim întotdeauna şi forme cu termen de cantitate folosit substantival, urmat de *de* (inclusiv pentru *troppo*, franceza are *trop de*), iar formele cu acord au întotdeauna termenul de cantitate în poziție prenominală, păstrând poziția pe care o avusese substantivul din care provine. Nimic din acestea nu se regăseşte la rom. *mare*, pentru care nu se cunosc expresii fixate de forma *o mare de*, iar poziția, ca şi sensul, sunt pretutindeni (dialecte, graiuri, limba veche) cele ale adjectivelor calificative. De altfel, pentru vechimea formei *mare* cu acest sens vorbeşte şi posibila ei atestare în numele uneia dintre fortificațiile romane dunărene din timpul lui Iustinian menționate de Procopiu din Caesarea în *De aedificiis* (*Περὶ κτισμάτων*), observată de Philippide, OR I, 432 (§92) –*Μαρεβοῦργος*, într-o listă de denumiri din care marea majoritate sunt transparent latine (unele cu aspect romanic evident, de ex. *Σκεπτεκάσας* „septem casae", *Ζάνες* „Diana", *Βουργουάλτου* „burgus altus", *Καστελλόνοβο* „castellum nouum").

(iii) O etimologie latină şi mai puțin plauzibilă a fost propusă de Meyer-Lübke (REW 8543): o contaminare între *talis* (> *tare*) şi *magnus*.

S-au propus şi etimoane de substrat:

(i) O formă corespunzătoare alb. *madh* „mare": Philippide, OR II 720 (§328) îl include pe *mare* între termenii cu origine nelatină, obscură, comparabili cu termeni albanezi, afirmând că asemănarea dintre *mare* şi alb. *madh* (cuvânt „băştinaş")

[9] Pentru poziție şi forma precisă, am folosit AIS, versiunea electronică (http://www3.pd.istc.cnr.it/navigais-web/index.htm?point=701).

BDD-A25724 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:04 UTC)

„se poate întâmpla să fie bazată pe o înrudire originară". Ipoteza a fost admisă de Puşcariu, care, schimbându-şi opinia din PEW, îl include pe *mare* între termenii de substrat şi citează *mare* pentru corespondenţa rom. *-r-* : alb. *-dh-* (DR VIII, 121, şi LR I, 178), şi de Brâncuş (VA: 92-93). Problema acestei etimologii este de ordin fonetic, căci nu se cunosc alte cazuri de corespondenţă *r* = *dh*. Alb. *dh* provine în general din palatala indo-eur. *ǵ* (inclusiv în cazul lui *madh*, care provine din rădăcina indo-eur. **meǵ-* „mare"), iar în unele cazuri din *d* (în poziţie intervocalică şi după *-r-* potrivit lui Orël 2000, 65, v. *gardh* „gard" – got. *gards*, lit. *gardas*, v.sl. *gradŭ*; cf. totuşi *dhjetë* „zece", indo-eur. **dekḿ*). În primul caz, înainte de stadiul de spirantă interdentală a existat un stadiu africat; termenii corespunzători din română trimit la acest stadiu, având *dz/z*: *barză*, dial. *bardză*, arom. *bardzu* „alb" – alb. *bardh* „alb", *mazăre* (ar., dacorom. vechi şi dial. *madzăre*) – alb. *modhullë*, *viezure* (vechi şi dial. *viedzure*) – alb. *vjedhull*, *zară* (vechi şi dial. *dzară*) – alb. *dhallë* (v. Puşcariu, DR VIII, 121, Rosetti, ILR, 242-243, Brâncuş, VA, 11). În câteva cuvinte, lui *dh* îi corespunde rom. *d* (*gard – gardh*, *urdă – urdhë*, *zgardă – shkardhë*), probabil reprezentând cazuri în care alb. *dh* provine din *d* (cf. corespondentele lui *gardh* citate mai sus). Pentru rom. *-r-*, Çabej (*Revue internationale des études balkaniques*, 1936, 180) a adus în discuţie forma alb. dial. *malle* „mare" (fem.), dar, cum arată Brâncuş (VA 93), trecerea *-dh-* > *-ll-* este un fenomen dialectal târziu în albaneză, care nu poate fi anterior rotacizării lui *l* intervocalic în română. Brâncuş (loc. cit.) propune o formă de substrat **maz-* în care, dată fiind absenţa lui *-z-* din latină, acest sunet a fost substituit cu *-r-* (pentru asemănarea dintre cele două sunete, Brâncuş citează rotacismul lui *-s-* intervocalic din latină, precedat de sonorizarea lui *-s-*). Problema este că nu avem alte cazuri de corespondenţă alb. *dh* (sau *z*): rom. *r*, ceea ce sugerează că la data împrumuturilor de substrat, rezultatul indo-eur. *ǵ* se pronunţa încă africat.

(ii) Un continuator tracic al indo-eur. **mōr-/mēr-* a fost propus de Decev, Charakt. 77 şi susţinut de Reichenkron, Dak., 142, Russu, Etn. 344–345, Ivănescu, ILR, 260, Mihăilă, CSCA, 49[10]. Spre deosebire de **meǵ-*, de la care provin şi lat. *magnus*, *maior* şi alb. *madh*, radicalul **mōr-/mēr-* nu este larg răspândit în limbile indo-europene. Cu sensul „mare" apare în limbile celtice – v.irl. *már, mór*, cymr. *mawr*, v. corn. *maur*, bret. *meur*; în limbile germanice se găseşte sensul „ilustru, strălucit" – v. germ. de sus şi v. sax. *mâri*, şi elementul de formare a antroponimelor *-mār* (preluat probabil şi în sl. *-měrŭ*), de unde verbul got. *merjan*, v. sax., v.germ. de sus *mârian*, v.nord. *mǣran* „a anunţa, a proclama"; se mai compară şi v.gr. *-μωρος* în *ἐγχεσίμωρος*, interpretat ca „vestit, ilustru prin lancea sa" (v. WP II 238, Pokorny, IEtW, 704); acest termen e analizat ca derivat în *-ro-* pe un radical **mē-/mō-/mə-* care apare în formele de comparativ însemnând „mai mare, mai mult" din limbile celtice şi germanice, şi posibil şi în osco-umbriană.

[10] Acesta din urmă, deşi menţionează pe primă poziţie i.e. *mē-ro-*, *mō-ro-*, citează apoi şi alb. *madhe*.

BDD-A25724 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:04 UTC)

Asemănarea cu formele celtice, observată de Meyer-Lübke (GrRS I, 43), a condus chiar la propunerea unui etimon celtic pentru rom. *mare* (H. Sköld, în *Indogermanische Forschungen* XLII, 1924, 188), greu de admis deoarece, chiar dacă celții au pătruns în Antichitate şi în Pannonia şi Peninsula Balcanică, nu avem alte exemple sigure de împrumuturi celtice în română. Russu (loc. cit.) consideră posibilă şi derivarea din radicalul **mal-* „puternic, mare" (cf. gr. *μάλα* „foarte", lat. *melius*, *multus*, let. *milns* „foarte mult", WP II, 292, Pokorny, IEtW, 720), dar preferă derivarea din **mē-r-/mō-r-* datorită sensului mai apropiat (cu referire, probabil, la formele celtice) şi existenței unui element *-mar* în antroponime şi toponime trace. Tot pentru un termen din această serie a optat şi Scriban, dar prin altă filieră, nu tracă, ci germanică (SLDR 755: „v. germ. de sus ori gepid *mâri* «mare, măreț»", soluție propusă anterior de Diefenbach, *Lexicon comparativum linguarum indogermanicarum*, II, 63, apud Cihac 1870, s.v. *mare*).

Este clar că, în lipsa unei etimologii fără probleme, este preferabil, mai ales pentru un cuvânt din fondul lexical principal, un etimon latin. Forme din baza **mōr-/mēr-* nu se întâlnesc decât în limbi indo-europene occidentale, cu excepția gr. *-μωρος* care este izolat în limbă şi cu semnificație incertă; albaneza, care funcționează cel mai adesea ca termen de comparație pentru cuvintele de substrat, nu furnizează niciun sprijin pentru baza **mōr-/mēr-*, ci atestă moştenirea radicalului general indo-european **meǵ-*, în forma **maǵ-*, care, aşa cum am văzut, nu-l poate explica direct pe *mare*. Evident, nu se poate deduce un traco-dac **mar-* „mare" pe baza câtorva nume proprii în care se regăseşte secvența fonetică *-mar-*.

Pe lângă toate acestea, pentru un etimon latin pledează şi flexiunea: în română, tipul în *-e* este neproductiv la adjective şi apare mai ales în cuvinte moştenite din latină (*dulce* < *dulcis*, *ferice* < *felix, -icis, fierbinte* < *feruens, -entis*, *june* < *iuuenis*, *moale* < *mollis*, *rece* < *recens, subțire* < *subtilis*, *tare* < *talis*, *verde* < *uiridis*, *care* < *qualis*; cf. şi *foarte* < *fortis*; posibil şi *călare* < *caballaris*; cu schimbare de declinare, *limpede* < *limpidus* – dar ar. *limpid* – *repede* < *rapidus* – dar forma *rapăd* a fost înregistrată de Todoran în Apuseni, v. *Dacoromania*, XI, 140–141 – *tulbure/turbure* < **turbulus*; din slavă: *iute* < *ljutŭ*). Etimonul *maiore(m)* explică această flexiune, pe când pentru un cuvânt luat din altă limbă, fie ea şi de substrat, ne-am fi aşteptat la încadrarea în flexiunea obişnuită „cu patru terminații" (masc. de decl. I şi fem. de decl. a II-a)[11].

BIBLIOGRAFIE

AIS = K. Jaberg, J. Jud, P. Scheuermeier, G. Rohlfs, M. L. Wagner, *Atlante italo-svizzero* / *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*. 8 vol., Zofingen: Ringier, 1928-1940. Versiune electronică http://www3.pd.istc.cnr.it.

Bartoli, 1906 = Matteo Giulio Bartoli, *Das Dalmatische*, Wien, Alfred Hölder.

[11] Deja unele adjective latine în *-i-* au trecut în acest tip, de ex. *ager* < *agilis*, *greu* < **greuis* = *grauuis*, *trist* < *tristis*.

BDD-A25724 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:04 UTC)

Bonfante, 1957 = Giuliano Bonfante, Il problema dell'aggettivo e il rom. *mare* „grande". *Bollettino dell'Istituto di Lingue Estere*, V, 5. Genova.

Brâncuş, VA = Grigore Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

Buck (1949) = Carl Darling Buck, *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Chicago, London, The University of Chicago Press.

CADE = I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1926–1931.

CDDE = I.-A. Candrea [şi] Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine*. (*A–Putea*), Bucureşti, Socec, 1907–1914.

CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru-Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2002.

Cihac, 1870 = A. de. Cihac. *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*. Vol. I. *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, Frankfurt: Ludolphe St. Goar, Berlin: A. Asher, Bucureşti: Socec.

DDA = Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân: general şi etimologic*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963.

Decev, Charakt. = Dim. Decev, *Charakteristik der thrakischen Sprache*, Sofia, 1952.

DELR = *Dicţionarul etimologic al limbii române*, coord. Marius Sala, Andrei Avram, Bucureşti, Editura Academiei Române, vol. I (A-B), 2011, vol. II (Ca-Cizmă), 2015.

Densusianu, HLR = Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine.* I. *Les Origines*, Paris, Ernest Leroux, 1901.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*. Coord. Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, Bucureşti, Editura Academiei, 1975.

Diez, Gr. = Friedrich Diez, *Grammatik der romanischen Sprachen*, ediţia a doua, Bonn, Eduard Weber, 1835–1860, 3 vol.

DLR = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*. Serie nouă. Tomul VI. Litera *M*, 1965–1968, Bucureşti, Editura Academiei.

DLRM = *Dicţionarul limbii române moderne*, coord. D. Macrea, Bucureşti, Editura Academiei, 1958.

FEW = Walther von Wartburg, *Französisches etymologisches Wörterbuch*: *eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes*, Leipzig, Berlin: B. G. Teubner, Bonn: Klop, Basel: Zbinden. 25 vol., 1922–2002 (versiunea online: apps.atilf.fr/lecteurFEW/).

ILR, II = *Istoria Limbii Române*, vol. II, coord. Al. Rosetti, B. Cazacu, I. Coteanu. Bucureşti, Editura Academiei, 1969.

Ivănescu, ILR = Gheorghe Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea, 1980.

Leumann (1926) = Manu Leumann, *Lateinische Laut- und Formelehre*, München, Beck.

LM = A. T. Laurian şi I. C. Massim, *Dicţionariul limbei romane.* Bucureşti, Noua Tipografie a Laboratorilor Români, 1871–1876.

Meyer-Lübke, GrRS = Wilhelm Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, I. *Romanische Lautlehre*, Leipzig, Reisland, 1890

Mihăilă, CSCA = Gheorghe Mihăilă, *Contribuţii la studiul cuvintelor de origine autohtonă în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.

Orël, 2000 = Vladimir Orël, *A Concise Historical Grammar of the Albanian Language*, Leiden, Boston, Köln: Brill.

PEW = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache.* I: *Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, K. Winter, 1905.

BDD-A25724 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:04 UTC)

Philippide, OR = Alexandru Philippide, *Originea românilor*, vol. I–II, Iaşi, Tipografia Viaţa Românească, 1925–1928.
Pokorny, IEtW = Julius Pokorny, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, Bern, München: Francke, 1959.
Puşcariu, LR I = Sextil Puşcariu, *Limba română*. I. *Privire generală*, ed. Ilie Dan, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1940.
Reichenkron, Dak. = Günter Reichenkron, *Das Dakische (rekonstruiert aus dem Rumänischen*), Heidelberg, Carl Winter, 1966.
REW = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winters, 1936.
Rosetti, ILR = Al. Rosetti, *Istoria limbii române*. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea.* Ediţie definitivă, [Bucureşti], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.
Russu, Etn. = Ion I. Russu, *Etnogeneza românilor: fondul autohton traco-dacic şi componenta latino-romanică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.
TDRG[1] = Hariton Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch.* Bucureşti, Imprimeria Statului, I (1903), II (1911), III (1924).
WP = Alois Walde, Julius Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, Berlin, Leipzig, Walter de Gruyter, I (1930), II (1927), III (1932).

THE ETYMOLOGY OF ROM. *MARE* (ADJ.). A NECESSARY REAPPRAISAL

(Abstract)

I discuss the various etymologies that have been proposed for the Romanian adjective *mare* 'big' and argue for the revival of an old and now abandoned solution – Lat. *maior*. This is the only Latin etymology which is semantically appropriate and only requires an irregular phonetic development. Independent evidence for this phonetic development comes from Dalm. *maur* 'big' (Bartoli 1906). The fact that *maior* was a suppletive comparative and the replacement of the synthetic comparative by the analytic one explain why this form has been preserved but lost its comparative meaning.

Cuvinte-cheie: etimologie, romanistică, limba română, *mare.*

Keywords: etymology, Romance, Romanian, *mare* 'big'.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române, Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13
giurgeaion@yahoo.com

BDD-A25724 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:04 UTC)